

Communiceren is docentenwerk

Contact maken, leidinggeven en luisteren in het onderwijs

Walter Geerts
René van Kralingen

uitgeverij
coutinho

Communiceren is docentenwerk

www.coutinho.nl/communicerenisdocentenwerk

Met de code in dit boek heb je toegang tot je online studiemateriaal. Dit materiaal bestaat uit lessuggesties, powerpointpresentaties bij ieder hoofdstuk, opdrachtkaarten, en communicatietips voor online onderwijs.

Om je studiemateriaal te activeren heb je onderstaande code nodig.

Ga naar www.coutinho.nl/communicerenisdocentenwerk en volg de instructies.

*Bij het recht om te zeggen wat je denkt,
hoort de plicht om te denken over wat je zegt.*

– Stéf Bos

Communiceren is docentenwerk

Contact maken, leidinggeven en luisteren in het onderwijs

Walter Geerts

René van Kralingen

uitgeverij
coutinho
bussum 2021

© 2021 Uitgeverij Coutinho bv

Alle rechten voorbehouden.

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van reprografische verveelvoudigingen uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16h Auteurswet 1912 dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan Stichting Reprorecht (www.reprorecht.nl). Voor de readerregeling kan men zich wenden tot Stichting UvO (Uitgeversorganisatie voor Onderwijslicenties, www.stichting-uvo.nl). Voor het gebruik van auteursrechtelijk beschermd materiaal in knipselkranten dient men contact op te nemen met Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie, www.stichting-pro.nl).

Uitgeverij Coutinho

Postbus 333

1400 AH Bussum

info@coutinho.nl

www.coutinho.nl

Omslag: Concreat, Utrecht

Foto omslag: © Shutterstock

Tekeningen omslag en binnenwerk: René van Kralingen

Noot van de uitgever

Wij hebben alle moeite gedaan om rechthebbenden van copyright te achterhalen. Personen of instanties die aanspraak maken op bepaalde rechten, wordt vriendelijk verzocht contact op te nemen met de uitgever.

ISBN: 978 90 469 0770 2

NUR: 840

Voorwoord

Met veel plezier leiden we docenten op. Het geeft ons voldoening als we theorie inzichtelijk kunnen maken voor leraren in opleiding. Die theorie levert echter geen vaststaand recept op. Een beginnend docent moet in de lespraktijk vaak handelen en beslissingen nemen zonder dat hij op ervaring of routine kan terugvallen.

Communiceren over die beslissingen speelt een belangrijke rol. Communiceren om je leerlingen in de goede stand te krijgen, maar ook communiceren met jezelf en anderen om van je ervaringen te leren. De coronacrisis heeft ons zowel in Vlaanderen als in Nederland laten zien dat ook digitaal communiceren niet vanzelf goed gaat. Communiceren blijft, in alle gevallen, docentenwerk waarbij de kwaliteit van de communicatie invloed heeft op de leerresultaten.

Een goede docent communiceert altijd. Enkel dat communiceren maakt een docent echter nog niet goed; effectief communiceren over de juiste inhoud maakt het verschil. Hoe kan de lerarenopleiding nu bijdragen aan het effectief communiceren van de leraar in opleiding? Als lerarenopleider weten we dat de theorie alleen niet genoeg is om in de praktijk goed te handelen. Theorie van didactiek helpt je om lessen beter vorm te geven, maar niet per se om aansluiting te vinden bij je doelgroep.

Dit boek gaat daarom niet over werkvormen, maar wel over contact maken, leidinggeven en luisteren. Met dit boek willen we laten zien hoe leuk en inspirerend onderwijs kan zijn als je je communicatie op orde hebt.

Walter Geerts & René van Kralingen
Voorjaar 2021

Inhoud

Inleiding

13

Deel A *Communiceren als docent*

17

1	Hoe communiceer ik als docent?	19
1.1	Tien problemen volgens Van Kralingen	20
1.2	Vijftien tips van Geerts voor je rol als onderwijsgevende	23
1.3	Zeven tips van Covey voor je rol als teamlid	28
1.4	Reflectie	31
2	Wat is de essentie van goed contact?	33
2.1	Wat zijn de voordelen van contact?	34
2.1.1	Leren communiceren als iteratief proces	37
2.1.2	Ondersteunende theorie	39
2.2	De essentie van erkennen, verwerpen en negeren	41
2.3	Besef het belang van inzet en invloed	43
2.3.1	Probeer de inzet te herkennen	43
2.3.2	Maak je invloed minder zichtbaar	44
2.4	Reflectie	45
3	Wat is mijn pedagogische rol?	47
3.1	Waar gaat pedagogiek over?	48
3.1.1	Pedagogische opdracht	49
3.1.2	Pedagogisch klimaat	49
3.1.3	Pedagogisch onderwijs	50
3.2	Wat doen scholen aan persoonsvorming?	51
3.2.1	Personalisering	52
3.2.2	Pedagogisering	53
3.2.3	Psychologisering	54
3.3	Stem af en begren	54
3.3.1	Emoties lezen	55
3.3.2	Afstemmen	55
3.3.3	Begrenzen	56
3.3.4	Werk aan discipline	57

3.4	Bevorder het zelfvertrouwen	57
3.4.1	Wees een rolmodel	57
3.4.2	Werk aan zelfwaardering	58
3.4.3	Leren toeschrijven	59
3.5	Stimuleer onafhankelijkheid en creativiteit	60
3.5.1	Stimuleer het kiezen van doelen	61
3.5.2	Heb aandacht voor uniciteit	62
3.6	Reflectie	63

Deel B In gesprek met de leerling

65

4	Hoe knoop ik kleine gesprekjes aan met leerlingen?	67
4.1	Wanneer voel jij je op je gemak op school?	68
4.2	Assertief reageren op leerlingen	70
4.2.1	Afwijzing	71
4.2.2	Assertiviteit	72
4.3	Proactief contact maken	74
4.4	Wanneer ontstaan natuurlijke gesprekken?	75
4.5	Reflectie	78
5	Wat als het gesprek niet loopt?	81
5.1	Gesprekken met verschillende typen leerlingen	82
5.2	De omgeving waarin je leert communiceren	84
5.2.1	Het milieu en onze woordenschat	84
5.2.2	Autoritaire gezinnen waarin er één het woord voert	85
5.2.3	Gezinnen waarin iedereen zijn eigen gang gaat	86
5.3	In gesprek met introverte persoonlijkheden	86
5.3.1	Stille gesprekken	87
5.4	Gespreksniveaus en gespreksinterventies	89
5.4.1	Vier gespreksniveaus	90
5.4.2	Tien gespreksinterventies	91
5.5	Reflectie	93
6	Hoe voer ik gesprekken die leerlingen motiveren?	95
6.1	Motivatie	95
6.1.1	Hoe ontstaat motivatie?	96
6.1.2	Onzichtbare doelen bespreken	97
6.1.3	Een stimulerende omgeving	99
6.2	Het gebruik van motivatieondersteunende taal	101

6.3	Breng drijfveren in kaart	102
6.4	In gesprek over ambivalentie	103
6.5	Reflectie	105

Deel C *Communiceren als coach*

107

7	Hoe voer ik coachende gesprekken?	109
7.1	Wat is coachen?	110
7.1.1	Coachen en boodschappen doen	110
7.1.2	Welk gesprek voer je als theorie docent?	111
7.1.3	Voordat je begint met coachen	112
7.1.4	Communiceren tijdens zelfstandig werken	113
7.2	Vaardigheden als coach	115
7.2.1	Goed luisteren	115
7.2.2	Vragen stellen	116
7.2.3	Analyseren	117
7.3	Wat voor soort coach ben jij?	117
7.3.1	Tips	119
7.4	Vragend sturen op zelfsturing	120
7.5	Het GROW-model	121
7.6	Reflectie	122
8	Wat als de klas complex is?	125
8.1	Hoe ga je om met heterogene klassen?	126
8.1.1	Zelf onderdeel van de klas zijn	126
8.1.2	Leerlingen wisselen van plaats	127
8.1.3	Vertellen aan elkaar	127
8.1.4	Terugkerende gesprekken	128
8.1.5	Op zoek gaan naar iets gemeenschappelijks	129
8.2	Contact maken met subculturen	129
8.2.1	Subtiele wereldwijsheid	130
8.2.2	Eigen identiteit(en)	131
8.3	Nadenken over diversiteit	132
8.3.1	Wees je bewust van stereotyperen	133
8.3.2	Gesprekken over de toekomst	133
8.3.3	Taken die diverse kwaliteiten aanspreken	134
8.4	Conflictgesprekken met klassen	135
8.5	Reflectie	136

9	Hoe voer ik gesprekken rondom stages en projecten?	139
9.1	Bpv-gesprekken over stages	140
9.1.1	Startgesprekken	140
9.1.2	Vervolggesprekken	141
9.2	Gesprekken met projectgroepen	145
9.3	Werken vanuit rollen en taken	146
9.4	Feedback geven	148
9.5	Reflectie	150

Deel D *In gesprek met de omgeving*

153

10	Ik kom als stagiair de school binnen, en dan?	155
10.1	Jezelf voorstellen	156
10.1.1	Jezelf voorstellen aan collega's	156
10.1.2	Jezelf voorstellen aan de klas	157
10.2	Voortgangsgesprekken	158
10.2.1	Spontane voortgangsgesprekken	158
10.2.2	Formele voortgangsgesprekken	159
10.3	Meelopen	161
10.4	Interactiepatronen volgens Leary	161
10.4.1	Observeerbare interacties in de schoolpraktijk	163
10.5	Rondlopen met vooroordelen	166
10.6	Reflectie	169
11	Hoe ga ik als mentor in gesprek met collega's?	171
11.1	Verschillende typen collega's	172
11.1.1	De eigenzinnige collega	172
11.1.2	De afschuivende collega	173
11.1.3	De te betrokken collega	174
11.1.4	De begrenzende collega	176
11.1.5	De innemende collega	177
11.2	De eigen regie als mentor	178
11.3	De collegiale vraag van Chantal de Jong	178
11.4	Gesprekken op het niveau van de school, de klas of de leerling	180
11.5	Verwachtingen	181
11.6	Reflectie	182

12	Wat als de ouders tegenover mij zitten?	185
12.1	Vier vormen van ouderbetrokkenheid	186
12.1.1	Democratische ouders	187
12.1.2	Autoritaire ouders	188
12.1.3	Toegeeflijke ouders	188
12.1.4	Onverschillige ouders	189
12.2	Te betrokken ouders	190
12.3	Loyaliteit	192
12.3.1	Loyaliteitsconflicten op school voorkomen	194
12.4	Opbouw van een oudergesprek	195
12.5	Reflectie	197
13	Hoe voer ik gesprekken met mezelf?	199
13.1	Hoe geef je vervelende ervaringen een plek?	200
13.1.1	Spoor denkfouten op	200
13.1.2	Verwerp irrationele gedachten	201
13.1.3	Pas herlabelen toe	202
13.1.4	Maak gebruik van afleiden	202
13.1.5	Benut de re-attributietechniek	202
13.1.6	Imaginaire oefenen	203
13.2	Perfectionisme dat je parten speelt	203
13.3	In gesprek met je diepere lagen	206
13.3.1	Kernreflectie	206
13.3.2	Afpellend op zoek naar verklaringen	206
13.3.3	Waar komt gemak of weerstand bij jezelf vandaan?	208
13.4	Reflectie	210
	Literatuur	213
	Register	217
	Dankwoord	222
	Over de auteurs	223

Inleiding

Waarom is communiceren docentenwerk?

Echt aansluiten bij je doelgroep gaat niet alleen over de inzet van activerende werkvormen, maar ook over je communicatie daarover. Die communicatie verloopt niet altijd vanzelf als je nog niet zo lang voor de klas staat. Effectiever communiceren kun je echter leren. Dit leerproces is, net als elk ander leerproces, een iteratief proces. Iterativiteit geeft aan dat elk gedrag het gevolg is van ervaringen met datzelfde soort gedrag op een eerder moment. De leraar in opleiding maakt gebruik van communicatieve vaardigheden die hij eerder ontwikkelde, omdat hij leiding gaf aan de zondagsschool, een rockband of een voetbalteam. Communiceren is een leerproces. Een leerproces dat bestaat uit een eindeloze aaneenschakeling van communicatieve situaties waarin geleerd wordt om geleidelijk effectiever te communiceren.

Kenmerkend is dat:

- je leert van eerdere ervaringen om iets de volgende keer anders aan te pakken. Er is sprake van transitie, oftewel een overgangstoestand waarin jij je als lerend systeem 'herorganiseert';
- het leren niet-lineair verloopt. Leren gaat gepaard met sprongen. Je snapt niet alles stap voor stap, maar plotseling kan er een lampje gaan branden;
- een leraar in opleiding niet één 'niveau' van functioneren kent, maar een 'bandbreedte'. De ene dag communiceer je beter dan de andere dag;
- de betreffende communicatieve vaardigheden contextgevoelig zijn. De context heeft dus invloed: bij klas 2 vmbo doe je het misschien beter dan bij klas 2 havo.

Vanwege dit iteratieve karakter zijn we van mening dat er op de lerarenopleiding voldoende aandacht besteed moet worden aan communicatie. Contact maken, leidinggeven en luisteren zijn immers essentiële vaardigheden voor een leraar in opleiding. In vier delen bespreken we je communicatie als docent en je rol als gesprekspartner van leerlingen, collega's, ouders en jezelf.

Leeswijzer

Deel A Communiseren als docent

Dagelijks communiceer je als docent. Actie – reactie, daar draait het om. In hoofdstuk 1 gaan we in op de wijze waarop jij als docent kunt communiceren.

Het model *DOCENT IN CONTACT* levert een serie aanwijzingen op voor je communicatie in de klas. Voor communicatie buiten de klas geven we tips bij de zeven aanwijzingen van Covey. In hoofdstuk 2, over leren communiceren als een iteratief proces, komt het verschil tussen erkennen, verwerpen en negeren aan de orde. Om je invloed groter te maken moet je over je aanwijzingen juist niet te nadrukkelijk communiceren. In hoofdstuk 3 staat de pedagogische communicatie centraal, waarbij een onderscheid wordt gemaakt tussen personalisering, pedagogisering en psychologisering. Om bij te dragen aan de persoonsvorming van leerlingen is het van belang om af te stemmen, te begrenzen, zelfvertrouwen te bevorderen en zowel onafhankelijkheid als creativiteit te stimuleren bij je leerlingen. Dat vraagt wat van je communicatie.

Deel B In gesprek met de leerling

Als docent heb je bij uitstek met leerlingen te maken. In hoofdstuk 4 bespreken we hoe je kleine gesprekjes aanknoopt met leerlingen. Daarbij helpt het als jij je op je gemak voelt, maar je moet ook assertief kunnen reageren om proactief contact te maken. Hoofdstuk 5 is gewijd aan verschillende typen leerlingen. Daarnaast komen de rol van de omgeving en de gespreksniveaus en -interventies die je kunt inzetten bij gesprekken met introverte leerlingen aan de orde. In hoofdstuk 6 worden praktische handvatten gegeven voor het voeren van motiverende gesprekken zoals motiverend taalgebruik, drijfveren achterhalen en ambivalentie benutten.

Deel C Communiceren als coach

Je rol als coach is onlosmakelijk verbonden met de manier waarop je communiceert. In hoofdstuk 7 bespreken we de gespreksvaardigheden van een coach en de wijze waarop je in je communicatie gestalte kunt geven aan het GROW-model. In hoofdstuk 8 worden thema's besproken die gerelateerd zijn aan complexe klassen: heterogeniteit, subculturen en diversiteit in groepen. In hoofdstuk 9 staat de vraag centraal hoe je gesprekken kunt voeren rondom projecten en stages. Ook gaan we in op welke rollen daarbij ingevuld kunnen worden en hoe je effectief feedback kunt geven.

Deel D In gesprek met de omgeving

Een docent heeft het niet altijd makkelijk. Dat zul je soms ook ervaren als je als stagiair de school binnenstapt. Hoofdstuk 10 biedt het gereedschap om kritisch te kijken naar je eigen manier van reageren aan de hand van de Roos van Leary. In hoofdstuk 11 ontmoet je als mentor verschillende typen collega's, waarbij jij de regie moet houden in de communicatie. In hoofdstuk 12 sta je oog in oog met ouders die ieder op hun eigen wijze betrokkenheid tonen. Tot slot gaat hoofdstuk

13 in op de wijze waarop je een gesprek met jezelf kunt voeren. Hoe je vervelende ervaringen een plek kunt geven, wat te doen als perfectie je parten speelt en hoe je in gesprek kunt gaan met je diepere lagen. Communiceren blijft docentenwerk.

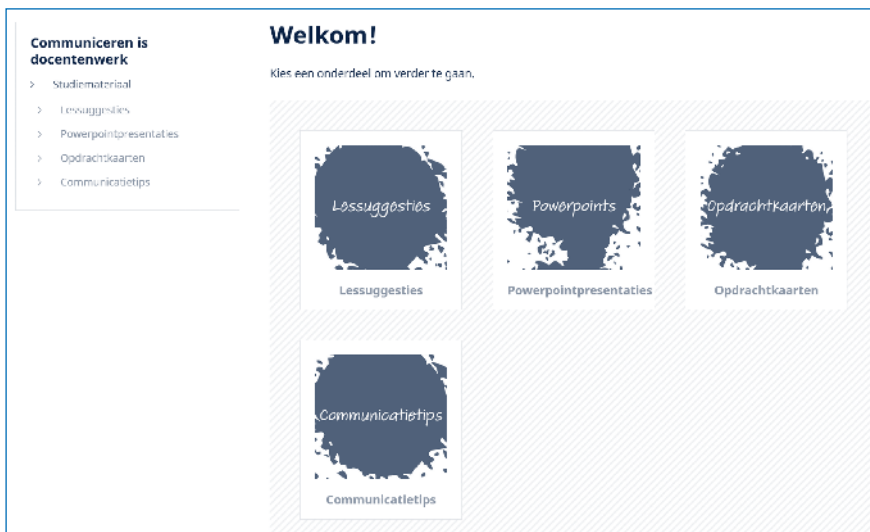
De casussen in het boek en de reflectievragen aan het eind van ieder hoofdstuk zijn opgenomen om je leerproces te ondersteunen. Tot slot hopen we dat de illustraties bijdragen aan een beter begrip van de tekst.

Online studiemateriaal

Op www.coutinho.nl/communicerenisdocentenwerk vind je het online studiemateriaal bij dit boek. Dit materiaal bestaat uit:

- lessuggesties;
- powerpointpresentaties bij ieder hoofdstuk;
- opdrachtkaarten;
- communicatietips voor online onderwijs.

Op de website van dit boek zijn voor de lerarenopleider lesideeën opgenomen en voor de studenten verwerkingsopdrachten die beide je leerproces kunnen ondersteunen. In het boek wordt gebruikgemaakt van een pictogram om naar het materiaal op de website te verwijzen.

Deel A

Communiceren als docent

Hoe communiceer ik als docent?

Het gebeurt. Niet pal voor je neus, maar je staat er wel middenin. ‘Onderwijs is elke dag anders’: het klonk zo mooi op de open dag voor de lerarenopleiding. Daar sta je dan, op je eerste lesdag als docent. Kom je om te observeren of ga je gelijk al voor de groep? Waarom luistert die leerling niet naar mij? Wanneer grijp ik in of juist niet? Hoe geef ik een betere les?

Al deze vragen maken het lesgeven boeiender. Maar ze laten ook zien dat het leraarschap een dynamisch en confronterend beroep is. Het zijn vragen om van te leren, om te groeien in je rol als docent voor de klas. Door vragen te stellen zul je ontdekken dat elke groep zijn eigen dynamiek heeft, geen groep is hetzelfde. Die wetenschap helpt je om steeds beter te leren communiceren met verschillende klassen.

Je kunt echter geen docent zijn – of docent worden – zonder lid te zijn van een team. Als leraar ben je onlosmakelijk verbonden met een team van leraren. Ook daarin moet je je weg vinden. De eerste keer de docentenkamer betreden als leraar in opleiding is een nieuwe ervaring. Wat vroeger een heilig bolwerk was, blijkt nu een groep pratende collega's. Eén ding staat vast: aansluiting kun je alleen vinden door je mond open te doen – maar het maakt nogal wat uit hoe je invulling geeft aan je communicatie. In dit hoofdstuk bespreken we daarom:

- met wie communiceer je als docent en wat kan er dan verkeerd lopen;
- communicatietips van Geerts voor docentengedrag tijdens de les;
- hoe je als teamlid een gesprek kunt voeren over de zeven tips van Covey.

Mijn eerste stage

Mijn les is net afgelopen. De klas lijkt nog te dampen, maar alle leerlingen hebben het lokaal verlaten. De stilte keert terug, alleen mijn coach zit nog achter in de klas. Tijdens de les was het zelden echt stil. Er zijn veel dingen die beter kunnen. Toch weet ik zeker dat het een prettig gesprek gaat worden tussen mij en mijn coach. Hoe ik dat weet? Nou gewoon, ik heb goed contact met mijn coach. Maar met de andere collega's is het nog wennen.

Wanneer ben je een goede leraar? Volgens research van Kreulen (2005) in *Trouw* is een goede docent een beetje gek. Surma et al. (2019) stellen echter dat grondige vakkennis, laten we het expertise noemen, cruciaal is voor het geven van goed onderwijs. Volgens Hattie (2012) is grondige vakkennis zelfs een belangrijk kenmerk waarmee een leraar met expertise zich onderscheidt van de ervaren leraar. Om zich te verbeteren als leraar moet de beginnende leraar in staat zijn om het gesprek met zichzelf aan te gaan (Achterberg & Koster, 1999). Dat vraagt wat van je communicatie. Ook in het lesgeven zelf staat de communicatie centraal. Bij het invullen van een lesformulier kun je hulptroepen inschakelen, maar een goede uitvoering in de praktijk is afhankelijk van je communicatie tijdens de les. Palmer (2005) stelt dan ook dat leraren hun innerlijke stem moeten volgen, en een autoriteit moeten ontwikkelen om zich staande te houden in het krachtenveld van zowel de klas als hun eigen leven.

OM ZICH TE VERBETEREN ALS LERAAR MOET DE BEGINNENDE LERAAR IN STAAT ZIJN OM HET GESPREK MET ZICHZELF AAN TE GAAN

Goed communiceren leer je pas in de praktijk, zegt men vaak. Het is de vraag of dat zo is. Alleen meedraaien in de school is niet genoeg om beter te gaan communiceren. Eerst droogzwemmen met theorie en dan pas het diepe in is echter ook niet de ideale route.

Adviezen over communicatie zijn pas goed als ze werken in jouw praktijk. De theorie in dit boek kan je wel helpen om bepaalde situaties in de praktijk eerder te herkennen. Daarom vormen zowel je lerarenopleiding als je ervaringen in de praktijk de basis voor beter communiceren. In de praktijk communiceer je niet alleen met leerlingen maar ook met je stagebegeleider, collega's, ouders, deskundigen zoals orthopedagogen, interne begeleiders en andere belanghebbenden binnen en buiten de school.

1.1 Tien problemen volgens Van Kralingen

Een goede leraar maakt het verschil. Uit onderzoek blijkt dat pubers in het voortgezet onderwijs beter gaan presteren als ze een goede relatie hebben met hun docent (Roorda, 2012). Het is echter nog niet zo makkelijk om een goede relatie met je leerlingen op te bouwen.

Als lerarenopleider komen we veel op scholen. Daar zien we vaak de volgende patronen steeds weer terugkomen, maar in verschillende situaties. Sommige leraren in opleiding hebben al een oplossing in huis, andere zijn nog bezig om het patroon te herkennen (dat patroon herkennen is overigens het begin van de oplossing).

1 In zichzelf gekeerd

Er zijn leerlingen met wie je maar moeilijk contact kunt maken. Dat begint al 's morgens. In de gang op weg naar je lokaal zeg je leerlingen gedag. Sommige leerlingen wensen je ook goedemorgen, maar andere leerlingen reageren niet. Ze staan voor het lokaal en bekijken de laatste berichten op hun smartphone. Ze groeten je niet terug. Jij investeert in de relatie met de groep. Hun kan het niet schelen.

Ook al is jouw begroeting eenzijdig, leerlingen horen je wel. Ook al is het niet leuk dat bepaalde leerlingen niets terugzeggen, jij begroet ze vanuit de intentie om ze te leren wat groeten is. Ook al maak je geen of moeizaam contact met ze, deze leerlingen zien en horen jou groeten. Zo leren zij wat fatsoenlijk gedrag is. Wat hoort erbij als je elkaar ontmoet?

2 Te veel contact

Met een leerling die constant aandacht vraagt, heb je contact. Dat lijkt een goede zaak, maar dit contact gaat soms ongemerkt over in claimgedrag. Een claimende leerling is dermate vaak aan het woord dat hij anderen overstemt. In de groep is hij dominant aanwezig. Als je een vraag stelt, geeft hij direct antwoord. Als een medeleerling spreekt, haakt hij erop in. Te veel contact met zo'n leerling zorgt ervoor dat de rest van de leerlingen afhaakt. Het wordt een onderonsje tussen jou en de leerling. En dat is niet wat je wilt. Je bent verantwoordelijk voor alle leerlingen. Iedereen wil je horen. En iedereen moet de kans krijgen zich uit te spreken in een les.

3 Na de les in gesprek

Er zijn leerlingen die alleen na de les met jou in gesprek gaan. Ze hebben behoefte aan een persoonlijk gesprekje; een informeel babbeltje. Soms zijn dit leerlingen die in de les nauwelijks aan het gesprek meedoen; na de les moeten ze toch iets kwijt. Als docent komt dit gesprekje jou niet altijd uit. Je bent moe, je denkt nog na over de afgelopen les en moet de volgende les in. Het gesprekje na de les kan je ook irriteren. Waarom spreken deze leerlingen je niet spontaan tijdens de les aan?

4 Niet in je lesthema komen

Het kan voorkomen dat leerlingen het lokaal binnenlopen en zo gefixeerd reageren op iets wat gebeurd is, dat je als docent niet in beeld komt. Er was een ongeluk, een ruzie, een vechtpartij of een openbaarvervoerstoring. Ja, dan komen leerlingen met een vol hoofd binnen. Als docent kun je op zo'n moment niet starten met je les over scheikundige verbindingen of de wet van Ohm. Leerlingen krijgen de toestand niet uit hun hoofd. En jij moet daar iets mee: als je doorgaat, verlies je leerlingen in je uitleg.

5 Te amicaal in gesprek

Leerlingen in de bovenbouw kunnen je les soms volledig vast laten lopen door ineens te vragen of je hetero- of homoseksueel bent. Of je een mooie vrouw of man hebt. Of je één keer per week seks hebt of drie keer per dag. Deze amicale leerlingen proberen het lesthema te blokkeren en in een grappige sfeer een ander gesprek aan te knopen. Je kunt rigide reageren en zeggen dat je verder wilt met de lesthema's. Je kunt ook aangeven dat je op deze intieme vragen ingaat als zij eerst aan de opdrachten hebben gewerkt. Het is aan jou hoe open je bent over je persoonlijke leven.

6 Grof taalgebruik

Leerlingen die grove taal gebruiken, kunnen je enorm afstoten. Je moet je echter realiseren dat bepaalde jongeren nu eenmaal een andere taal gebruiken. El Hadioui (2011) spreekt over **straattaal**. Die straattaal beperkt zich niet tot de grote steden; ook subgroepen in dorpen uit dunbevolkte streken gebruiken een eigen taal. Die taal komt de klas in, en jij luistert daarnaar. Vrouwen worden bitches, sletjes of kech genoemd. Jongens vinden elkaar sick, en noemen elkaar gast of broer. Die taal gebruiken leerlingen als je met ze in gesprek gaat. En dat kan afkeer bij je opwekken. Een ander aspect is dat sommige leerlingen je niet laten uitspreken. Ze vallen je constant in de rede. In gesprekken kun je het gevoel krijgen op een andere golflengte te zitten dan zij. Het is logisch dat je daarvan schrikt en dit moet je ook niet normaal gaan vinden.

7 Bijna niet in gesprek komen

Het komt altijd voor, leerlingen die in een klas nauwelijks iets zeggen. Ze volgen je les, kijken je aan en reageren op je vragen – maar afgestemd en minimaal. In lessen krijg jij het gevoel dat ze je eigenlijk niet willen spreken. Of ze verlegen zijn, een ochtendhumeur hebben of een introverte persoonlijkheid hebben, kun je lastig vaststellen. Duidelijk is dat het jou energie kost. Je moet het antwoord eruit trekken. Als je deze leerlingen een beurt geeft, krijg je een kort

antwoord. Als je doorvraagt, reageert dit type niet-pratende leerling nog steeds ingetogen. Hier passen begrip, geduld en communicatieve vaardigheden.

8 Altijd in gesprek

Er zijn klassen die het liefst het hele lesuur of blokuur met jou in gesprek zijn. Gewoon, omdat ze van kletsen houden. Het zijn klassen met leerlingen die met jou zonder gêne babbelen, maar ook elkaar joviaal benaderen. De klas lijkt op een gezellige kroeg: iedereen geeft elkaar een rondje, en drinkt druk kletsend verder. Zo lijkt het.

Als docent kun je gevoelig zijn voor een babbelklas. Gezellig en open voer je gesprekken. Toch moet je ook in dit soort groepen grenzen stellen. Leerlingen moeten leren dat er soms één praat, en anderen luisteren. Leerlingen moeten ook leren dat er iets geleverd moet worden: het lezen van een tekst, een gemaakte oefening of een leerprestatie.

9 Jij praat te veel

Het overkomt de beste docenten. Je bent te veel aan het woord in de les. Vanaf de start tot het eind van de les spreek je het ene na het andere onderwerp door. Leerlingen zeggen steeds minder, als jij spreekt. En vooral als je veel eenzijdige gesprekken voert: ze krijgen het gevoel dat zij moeten luisteren, en dat de les geen tweezijdig gesprek is. Hoe komt het dat je zelf overmatig veel aan het woord bent? Dat kan de stugheid van de groep zijn. Of je eigen passie: je wilt te veel doornemen, en je realiseert je niet dat leerlingen door jou suf gepraat zijn.

10 Eenzijdige onderwerpen

In bepaalde klassen kun je best een leuk gesprek voeren – maar dat gesprek gaat steeds over ‘seks, blowen en uitgaan’. Elke les weer word je uitgedaagd om daarover in gesprek te gaan. Als je er grappig op ingegaan bent in de eerste lessen, weten leerlingen dat jij dit ook een leuk thema vindt. Maar als blijkt dat je andere interesses hebt en niet meer met leerlingen over deze onderwerpen in gesprek wilt, is dat soms lastig duidelijk te maken. Dit gedrag van leerlingen zul je consequent moeten afwijzen, als je van die eenzijdigheid af wilt.

1.2 *Vijftien tips van Geerts voor je rol als onderwijsgevende*

Wat deze tien situaties gemeen hebben, is dat contact met leerlingen niet zomaar ontstaat. Leerlingen zijn daar echter wel toe in staat: ze zien immers in hun omgeving dat hun ouders relaties onderhouden met familieleden, burens, leraren, ouders van vrienden van school (Diekstra & Van Hintum, 2010). Als docent

is het de kunst om de communicatieve vaardigheden van je leerlingen goed te benutten.

Daadwerkelijk contact opbouwen kan alleen als je de regie in de klas naar je toe trekt om een goed werkklimaat te realiseren. In deze paragraaf bespreken we in vogelvlucht een aantal aspecten die uitstralen dat jij als docent de regie hebt. Die uitstraling is van belang, want leerlingen zijn specialisten in lichaamstaal. Ze kunnen feilloos aanvoelen of je echt meent wat je zegt.

Onderzoekers hebben de non-verbale houding van leraren bestudeerd. Passend non-verbaal gedrag wekt bij leerlingen de indruk dat de docent alles onder controle heeft en ze gedragen zich dan spontaan en gedisciplineerder. Oogcontact met leerlingen is essentieel, volgens deze onderzoekers. Te vaak op je monitor, boek of presentatiescherm kijken, zorgt ervoor dat leerlingen afhaken. Spreek je leerlingen goed verstaanbaar aan en varieer je houding; dit heeft een gunstig effect op hen (Van den Broeck, 2015).

Als docent bekleeft je bovendien verschillende rollen: gastheer, presentator, didacticus, pedagoog, afsluiter, coach (Slooter, 2018). Hun rolbeschrijvingen kunnen je meer inzicht geven in het gedrag van een docent, maar besef wel dat deze rollen in de dagelijkse lespraktijk samenvallen tot een bijna onontwarbaar geheel.

Zeker in het begin van je loopbaan is het de kunst om oogcontact te hebben en de regie te behouden in de klas. Goed klassenmanagement kan dan van pas komen, maar soms zijn de aanwijzingen te talrijk voor de beginnende docent. Als auteurs hanteren we daarom in onze eigen lespraktijk op de lerarenopleiding 'het spiekbriefje van Geerts': **DOCENT IN CONTACT**. Dit model legt de basis voor een prettig werkklimaat. Dat prettige leerklimateel – met de nodige rust, reinheid en regelmaat – is immers een basisvoorwaarde om in een klas vol met leerlingen te kunnen bouwen aan het leggen van echt contact.

DOCENT IN CONTACT

Deur als eerste mogelijkheid tot contact

Open, ontspannen houding

Centrale plek in het lokaal

Enthousiasme zichtbaar in een glimlach

Namen van leerlingen kennen

Tijdbewaking gedurende je les

Interesse tonen

Nadoen door te spiegelen